

UDK 341.31(477)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Год. LXXIII, бр. 1186, стр. 7–34
Оригинални научни рад
Примљен: 12. 10. 2022.
Прихваћен: 17. 11. 2022.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1186.1
CC BY-SA 4.0

*Душко ДИМИТРИЈЕВИЋ*¹

Сукоб у Украјини и право на употребу силе

САЖЕТАК

Чињеница да је рат забрањен међународним правом не значи да до кршења те забране не може доћи. О томе уосталом сведочи и пракса међународних односа након завршетка хладног рата, када се сила примењивала насумично, без ваљаног правног основа, доводећи до озбиљних политичких криза и конфронтација, изазивајући праве хуманитарне катастрофе. Ни најновија примена оружане силе у Украјини није лишена поменутих последица. С руске стране, примена оружане силе у Украјини названа „специјалном војном операцијом”, оправдава се вршењем права на самоодбрану ради предупређења претње која је извесна и која долази због ширења НАТО-а на Исток, али ван граница њеног државног подручја. С украјинске стране, примена оружане силе сматра се легитимном самоодбраном од руске агресије на њену независност и територијални интегритет. Будући да се обе државе позивају на закониту употребу силе вршењем права на самоодбрану, у анализи се полази од тезе да је у позадини овог сукоба надметање великих сила – Сједињених Америчких Држава (САД) и Руске Федерације (Русије) – за проширењем, односно задржавањем сфера утицаја. Сукоб у Украјини стога има знатно дубље корене, који произилазе из хладног рата и процеса распада Совјетског Савеза (СССР-а), са којим је дошло до озбиљног нарушавања равнотеже снага

¹ Научни саветник, Институт за међународну политику и привреду у Београду, Србија.
E-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад је настао у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2022. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2022. године.

у свету. Неравнотежа је довела до глобалне политичке поделе и поларизације, ослоњене на међусобно супротстављене евроазијске и евроатлантске геополитичке стратегије. Политичка прерасподела света присутна је и у оружаном сукобу у Украјини, што, према мишљењу аутора, озбиљно нарушава важећи систем колективне безбедности Уједињених нација, чију фундаменталну вредност представља одржавање међународног мира.

Кључне речи: Украјина, руско-украјински сукоб, Повеља Уједињених нација, колективна безбедност, забрана употребе силе

Увод

Анализа међународног оружаног сукоба у Украјини претпоставља познавање одређених историјских чињеница везаних за распад СССР-а и крај хладног рата, са којим је окончано дугогодишње супарништво између Истока и Запада. Сам догађај везан је за 1989. годину, и пад Берлинског зида, који је симболично означио крај овог историјског периода и трансформацију глобалне хијерархије која је почивала на равнотежи снага између двеју водећих суперсила – СССР-а и САД – предводница војно-политичких блокова – Варшавског пакта и НАТО савеза. Нарушавање равнотеже снага између Запада и Истока најпре се очитовало кроз распуштање Варшавског пакта у јулу 1991. године, а потом и кроз sukcesивно ширење НАТО-а на земље Источне Европе. Ове промене са геополитичког становишта значиле су крај биполарног светског поретка и настанак новог поретка заснованог на униполаризму, у којем су САД имале улогу водећег хегемона. Овај талас промена представљао је за Русију прави политички изазов и безбедносну претњу. Иако је Москва након пада Берлинског зида допустила Демократској Републици Немачкој излазак из Варшавског пакта и уједињење са Савезном Републиком Немачком, уз чврсте гаранције Немачке и САД да се НАТО неће „ширити ни центиметар даље ка Истоку“, до тога ипак није дошло.² Ситуацију је додатно искомпликовала неуравнотежена политика председника Михајла Горбачова који је „гласношћу и перестројком“ желео да отвори СССР према либералним и демократским вредностима западног света, уз

² Амерички министар спољних послова Џејмс Бејкер дао је приликом посете Москви 9. фебруара 1990. године чврста јемства да се НАТО неће ширити ка Истоку. Месец пре тога исто је учинио немачки министар спољних послова Ханс-Дитрих Геншер, дајући изјаву у Евангелистичкој академији у Тунцингу. Након уједињења две Немачке НАТО је прекршио ове усмено дате гаранције. Видети: Gabriele Krone-Shmalz, *Russland verstehen: Der Kampf um die Ukraine und die Arroganz des Westens*, Beck C. H., München, 2015, 99; Marie Katharina Wagner, “Das große Rätsel um Genschers angebliches Versprechen”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 19.4.2014, доступно на адреси: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ost-erweiterung-der-nato-was-versprach-genscher-12902411.html>, 25. 10. 2022.

свеобухватно реструктурирање његовог политичког, правног и економског система. Уместо тога, дошло је до његовог урушавања, које је започело са уставним реформама започетим ради обуздавања набујалих сепаратистичких тежњи увелико разгранате мреже националних покрета унутар СССР-а, који су захтевали већи обим територијално-политичке аутономије кроз значајан пренос државних надлежности на федералне јединице. У случају Украјине то је значило не само истицање захтева за коренитим уставним реформама већ и промоцију идеје о самоопредељењу и независности. Историја, међутим, непобитно показује да су централне власти СССР-а имале сасвим другачије виђење стварности од поменутог. Наиме, совјетска федерална власт сматрала је да је уставом гарантовано право на самоопредељење совјетских република условљено политичким, економским, социјалним и правним чиниоцима, као и потребама и интересима самог СССР-а. Оваквом виђењу успротивиле су се три балтичке републике (Естонија, Литванија и Летонија), које су започеле процес растакања совјетске федерације доношењем једностраних декларација о суверености 1988. и 1989. године. По угледу на њих, и друге савезне републике СССР-а донеле су сличне акте, што је с уставноправног становишта довело до сепарације од унутрашњег правног поретка и, последично, до сукцесивних проглашавања независности одвајањем од савезне државе. У циљу легитимације својих поступака савезне републике СССР-а су, једна за другом, одржавале референдуме. Оваквим акцијама оне су дале до знања да је предлог о федералном преуређењу и обнављању СССР-а у форми „конфедерације демократских држава”, који је у међувремену изнет, за њих неприхватљив. Насилни покушај да се ситуација промени збацивањем председника Горбачова са власти почетком августа 1991. године у том смислу није помогао. Неуспех пуча само је убрзао сецесионистичке тежње, а што је демонстрирала и Врховна рада, 24. августа 1991, доносећи акт о проглашавању независности Украјине, чија је важност потврђена на референдуму одржаном у децембру исте године. Истовремено, победом Леонида Кравчука на првим председничким изборима овај чин је добио и додатни легитимитет у међународној заједници. Након поменутих догађаја, 8. децембра 1991. године у Вискулију је дошло до састанка председника Русије, Белорусије и Украјине (Јељцина, Шушкевича и Кравчука). Састанак је исходовао усвајањем тзв. *Беловешке изјаве*, којом се на политичком нивоу констатује нова геополитичка стварност настала након иступања савезних република из СССР-а и формирања нових независних држава. У циљу превазилажења могућих спорова и конфронтација, као и у сврху спровођења неопходних политичких и економских реформи, Русија, Белорусија и Украјина закључиле су потом Споразум о оснивању Заједнице независних држава (ЗНД).

Сврха стварања Заједнице независних држава (ЗНД)

Споразумом о оснивању ЗНД-а стране уговорнице потврдиле су окончање важности Споразума о савезу из 1922. године и, *de iure*, престанак СССР-а.³ Њиме се у потпуности искључују било какви федерални облици или наднационалне везе које су биле својствене у раније понућеним предлозима споразума о реконфигурацији СССР-а између совјетских федералних јединица.⁴ Стране уговорнице Споразума о оснивању ЗНД-а њиме су истакле важност међусобног признања, поштовања суверенитета, једнакости и немешања у унутрашње односе, одрицања од употребе силе, економских или других видова притисака. Државе су гарантовале једна другој право на самоопредељење и поштовање основних правила и принципа међународног права. У циљу развијања стабилних добросуседских односа и узајамне сарадње Русија и Украјина (уз Белорусију) потврдиле су приврженост поштовању Повеље УН, Хелсиншког завршног акта и других докумената ОЕБС-а. У Споразуму су посебно апострофирани стандарди о заштити људских и мањинских права.⁵ Споразум је предвидео преузимање међународно-правних обавеза из уговора СССР-а, чиме је принципијелно прихваћен принцип универзалне сукцесије. Овакво решење имало је нарочиту тежину у погледу осигурања међународног мира и безбедности, са чим је била повезана обавеза редуковања војне силе и конвенционалног наоружања. У том смислу стране су прихватиле успостављање обједињене команде заједничког војностратешког пространства, док су у погледу нуклеарног наоружања прихватиле обавезу јединствене контроле, коју је требало регулисати специјалним споразумима. Споразумом је договорено и потпуно нуклеарно разоружање под строгом међународном контролом. Поводом закључења Споразума о оснивању ЗНД-а свим другим републикама бившег СССР-а упућен је позив да приступе Заједници. На састанку у Алма Ати 21. децембра 1991. питање приступања решено је закључивањем посебног Протокола, којим је потврђено да ће Споразум о оснивању ЗНД ступити на снагу у тренутку када га све уговорне стране ратификују.⁶

³ "Declaration by the Heads of State of the Republic of Belarus, the Russian Soviet Federative Socialist Republic; Agreement on the Establishment of the Commonwealth of Independent States, between the Republic of Belarus, the Russian Federation (RSFSR) and Ukraine", Minsk, 8 December 1991, *International Legal Materials*, No. 31, 1992, 138–142.

⁴ Срећко Ђукић, *Крај СССР-а и Русија*, Службени гласник, Београд, 2011, 125–147.

⁵ Sergei A. Voitovich, "The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model", *European Journal of International Law*, Vol. 4, Nr. 3/1993, 403–429.

⁶ "Protocol to the Agreement on the Establishment of the Commonwealth of Independent States signed on December 8, 1991 at the city of Minsk, by the Republic of Belarus, the Russian Federation (RSFSR) and Ukraine, between the Republic of Azerbaijan, Republic of Armenia,

Уједно, у декларацији донетој тим поводом напомиње се да је оснивањем ЗНД-а СССР престао постојати.⁷ У сврху обезбеђења међународне стратешке стабилности и безбедности, специјалним Протоколом потврђено је решење да се задржи јединствена контрола над нуклеарним стратешким снагама и јединствена контрола над нуклеарним оружјем. Споразумом Русије, Белорусије, Украјине и Казахстана о заједничким мерама у вези са нуклеарним наоружањем, четири државе потврдиле су решеност за ликвидацију нуклеарног наоружања на својим територијама. Та обавеза није се односила на Русију, која је већим делом преузела контингенте њиховог нуклеарног наоружања, а што је регулисано низом значајних докумената потписаних током 1991. и 1992. године.⁸ Пре тога чланице ЗНД-а донеле су одлуку којом се подржава међународноправни континуитет Русије у Уједињеним нацијама, укључујући и стално чланство у Савету безбедности, као и другим међународним организацијама. Процес признања држава окончан је пријемом у Уједињене нације 1992. године (изузимајући Белорусију и Украјину, које су статус чланства задржале одраније).⁹ Наредне године, на самиту ЗНД-а у Минску, донета је одлука којом је усвојена Повеља ЗНД. Повеља поставља институционалне оквире ЗНД-а на бази добровољног уједињења, поштовања историјских сличности, једнакости и равноправности страна и њиховог суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности. За Украјину је овај акт био неприхватљив из политичких разлога, али је одбила да га ратификује позивајући се на наводну несагласност са уставом.¹⁰ Временом се показало да ЗНД не

Republic of Belarus, Republic of Kazakhstan, Russian Federation, Republic of Tajikistan, Turkmenistan, Republic of Uzbekistan and Ukraine," Alma-Ata, 21 December 1991, *International Legal Materials*, No. 31, 1992, 147. Споразум о оснивању ЗНД ратификован је следећим редоследом: Белорусија, 10. децембра 1991; Русија, 12. децембра 1991; Казахстан, 23. децембра 1991; Узбекистан, 4. јануара 1992; Јерменија, 18. фебруара 1992; Киргистан, 6. марта 1992; Таџикистан, 26. јуна 1993; Азербејџан, 24. септембра 1993; Грузија, 3. децембра 1993; Молдавија, 8. априла 1994; Украјина, 10. децембра 1999. године.

⁷ "Alma-Ata Declaration", *International Legal Materials*, No. 31, 1992, 149. Литванија, Летонија и Естонија одбиле су позив за приступање ЗНД. Туркменистан је изашао из сталног чланства ЗНД-а 26. августа 2005, али је остао као придружени члан. Грузија је стекла придружено чланство у ЗНД-у у октобру 1992, али га је након рата у Јужној Осетији напустила 2009. године.

⁸ Као компензацију за уклањање нуклеарног наоружања Украјина је добила финансијску помоћ од САД, јефтино снабдевање енергентима из Русије и безбедоносне гаранције Русије, САД и Велике Британије унете у Будимпештански меморандум од 5. децембра 1994. године. Видети: Roman Goncharenko, "Ukraine's forgotten security guarantee: The Budapest Memorandum", *Deutsche Welle*, 5. 12. 2014.

⁹ Yehuda Z. Blum, "Russia takes over the Soviet Union's Seat at the United Nations", *European Journal of International Law*, Vol. 3, Nr. 2/1992, 354-363.

¹⁰ Незадовољна решењима постигнутим приликом сукцесије СССР-а, а потом и руском интервенцијом у сукобима на територији Донбаса (Доњецку и Луганску), као и

може да одговори на сву ширину и дубину процеса који се одвијају на постсовјетском простору.

Правна природа распада СССР-а

Осим три балтичке републике, све остале савезне републике приликом иступања из СССР-а позивале су се на одредбу из члана 72. последњег совјетског Устава из 1977. године.¹¹ С обзиром на то да је СССР представљао „интегралну, савезну и мултинационалну државу насталу на принципу социјалистичког федерализма, као резултату слободног самоопредељења народа и слободног удруживања равноправних Совјетских Социјалистичких Република“, право на иступање у пракси је тумачено као декларативно начело без ваљаних институционалних и законодавних механизма, нужних за његово остварење у пракси.¹² Савезни закон који је усвојен у априлу 1990. године, којим се прописивао поступак одржавања референдума о иступању из федерације, није у том погледу представљао довољну гаранцију за остваривање права народа на самоопредељење до отцепљења, јер је предвиђао одржавање референдума на којем је требало постићи двотрећинску већину бирачког тела у републикама, уз почетну референдумску иницијативу Врховног совјета или једне десетине совјетских грађана настањених у републици и уз коначну потврду иступања од Конгреса народних депутата СССР-а у прелазном периоду од пет година (током којег би се морала решити сва отворена питања везана за иступање). Сам процес иступања био је ограничен могућношћу да аутономна подручја унутар република имају право да остану у СССР-у уколико се остатак републике определи за сецесију. Овакво законодавно решење, уз недоследно дефинисање „народа“ који има право на самоопредељење унутар република, остављало је простор за арбитрарна тумачења и практично онемогућавање остваривања права на самоопредељење, а што је било у супротности са

приликом припајања Крима, Украјина је 2014. године иступила из чланства ЗНД, али је већ наредне године изјавила да ће наставити да учествује у њеном раду на селективној основи. Од 2018. Украјина се повукла из рада свих извршних тела ЗНД. Видети: Illia Ponomarenko, "Ukraine withdraws all envoys from CIS bodies", *Kyiv Post*, 19. 5. 2018.

¹¹ Балтичке републике СССР-а нису се позивале на уставне одредбе о праву иступања из СССР-а, већ су своје право базирале искључиво на противправности совјетске анексије из 1940. године и на рестаурацији државноправног континуитета међународноправног субјективитета држава које су постојале све до момента инкорпорације њихових територија у совјетско државно подручје.

¹² John N. Hazard, "Soviet Republics in International Law", *Encyclopedia of Public International Law* (ed. R. Bernhardt), Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, North-Holland, Amsterdam, 2002, пара. 10.

међународним правним стандардима.¹³ Штавише, законска решења заострила су постојећу политичку кризу, што је генерисало сукцесивне сецесије савезних република од СССР-а. Украјина је, као што је раније поменуто, одржала референдум у децембру 1991. године, како би легитимисала поступак стицања независности. Референдум је требало да има значење начина којим се остварује право на самоопредељење.

Међутим, остваривање овог права путем референдума у Украјини, као уосталом и у другим совјетским републикама, оставило је одређене недоумице будући да се тим изјашњавањима није водило довољно рачуна о вољи различитих етничких и националних заједница које нису представљале већинске народе у републикама, али које су према међународном праву такође имале право да захтевају да се изјасне о свом будућем политиком статусу, облику владавине, економском, социјалном и културном развоју и индивидуалном учешћу у вршењу власти. Ову чињеницу ваља имати у виду приликом процене крајњих узрока актуелне кризе у Украјини, јер након распада СССР-а у њеним границама је остало више милиона припадника руског народа и русофоног становништва које није добило прилику да оствари своје право на самоопредељење. Према међународном праву начело равноправности и начело самоопредељења народа су два међусобно допуњујућа дела исте норме, чији значајан елемент представља слободно изражавање воље народа. У контексту одржавања и учвршћивања међународног мира и безбедности, ова два начела морају остати комплементарна. Тако је и у случајевима настанка нових независних држава на постсовјетском простору.¹⁴ Међутим, у Украјини (као уосталом и у случајевима других бивших савезних република) фактицитет и разлози очувања политичке стабилности имали су одлучујућу улогу у постизању независности. О томе сведочи и чињеница да је међународно признање држава наследница СССР-а било условљено поштовањем принципа територијалног интегритета и неповредивости граница.¹⁵ Кондиционирање прихватања територијалног *statusa quo*, то јест непромењивости постојећих међурепубличких граница у моменту стицања независности бивших совјетских република, практично је довело до признања права

¹³ Антонио Касезе, *Самоодређење народа*, Службени гласник, Београд, 2011, 307, 315.

¹⁴ Душко Димитријевић, „Међународноправни токови сецесије држава“, *Унификација права и правна сигурност* (ур. Јелена Перовић Вујачић), Копаоничка школа природног права – Слободан Перовић, Београд, 2020, 353–378.

¹⁵ Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union, UN Security Council Document S/23293, 17 December 1991, Annex II (1992), *International Legal Materials*, Vol. 31, 1992, 1486, etc; T. D. Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, Praeger, Westport, 1999, 83; Roland Rich, “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union”, *European Journal of International Law*, Vol. 4, Nr. 1/1993, 36–66.

искључиво већинског народа на спољашње самоопредељење, односно на одређивање сопственог међународноправног статуса, без доследног поштовања тог истог права свих других „народа“ који су „затекли“ у оквирима нових државних граница.¹⁶ Право на самоопредељење ових „народа“ требало је задовољити прихватањем стандарда о заштити људских и мањинских права, што је, благо речено, „превиђено“, а о чему сведоче и историјски догађаји у Украјини који су се одиграли након стицања независности.¹⁷

Догађаји који су претходили руско-украјинском сукобу

Од стицања независности Украјина је била под сталним притиском страних фактора, пре свега САД и Русије. Оваква ситуација највидљивије се очитовала приликом избора председничких кандидата. Тако је први украјински председник Леонид Кравчук пре распада СССР-а био је члан комунистичке партије и Агитпропа. Његово политичко опредељење било је одлучујује за победу на изборима 1991. године. Његов наследник био је Леонид Кучма, који је у два наврата, 1994. и 1999. године, победио на председничким изборима држећи се проруске политичке платформе. Додуше, у једном периоду Кучма се нашао под озбиљним притисцима Запада, па је 2002. потписао указ о интеграцији Украјине у структуре НАТО-а. Након „наранцасте револуције“ и поновљених председничких избора 2005. године, одлуком Уставног суда Украјине на председничким изборима победио је амерички фаворит Виктор Јушченко. Јушченко се, уз спровођење мера „украјинизације“, тј. језичке асимилације русофонског становништва, беспоговорно определио и за чланство Украјине у НАТО-у. Овакав унутрашњи и спољнополитички курс изазвао је велико незадовољство у проруском делу Украјине. Избором Виктора Јануковича за председника Украјине на председничким изборима 2010. године дошло је до политичког заокрета. Јанукович се најпре јавно одрекао чланства Украјине у НАТО-у, а потом је Украјински парламент донео Закон о основама унутрашње и спољне политике којим је испољена намера да се очува неутралност Украјине у односу на војно-политичке савезе. У новембру 2013. председник

¹⁶ Уговор о пријатељству, сарадњи и партнерству између Украјине и Русије закључен 1997. године (*Договор о дружби*), потврдио је принцип стратешког партнерства, признавања неповредивости постојећих граница и поштовања територијалног интегритета.

¹⁷ Душко Димитријевић, „Сецесионистички процеси – фактори очувања или нарушавања мира и безбедности на простору бившег СССР-а“, *Конфликтне зоне на пост-совјетском простору и регионална безбедност* (ур. Драган Петровић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021, 23–52.

Јанукович одбио је да потпише Споразум о придруживању са Европском унијом, после чега је на кијевском Тргу независности (Мајдану) дошло до масовних протеста. Субверзивним акцијама САД Јанукович је свргнут са власти, а на његово место дошао је вршилац дужности председника Олександар Турчинов, који је ту функцију обављао свега пар месеци у првој половини 2014. године. Насилни преврат у Кијеву изазвао је реакцију руске стране, која је реаговала „повраћајем“ Крима у састав Русије. С обзиром на то да је Крим до 1954. године био у саставу Совјетске Социјалистичке Републике Русије, а да је потом декретом уступљен Украјини, Русија је сматрала да би закључењем међусобног споразума Крим, заједно са стратешки важним градом Севастопољем, правно могао бити „ретроцедиран“ у састав Русије. У том смислу припајање Крима Руској Федерацији најпре је оправдано одржавањем референдума 16. марта 2014. године, на којем се чак 97% становника Крима изјаснило за овај чин. Русија је већ сутрадан указом председника Путина бр. 147 признала независност Крима, да би Крим 18. марта потписао Споразум о приступању Русији, што је руска Дума ратификовала 21. фебруара.¹⁸ Сецесија Крима (са Севастопољем) оправдана је чињеницом да је кримски „народ“ слободно изабрао да одреди свој политички систем и да обезбеди свој економски, друштвени и културни развој путем остваривања права на самоопредељење признатог међународним правом. Даљи закључак је да је приступање Крима Русији била суверена одлука независне државе која се не може сматрати нарушавањем територијалног интегритета Украјине.¹⁹ Међутим, овакво становиште одбачено је од Украјине и већег дела међународне заједнице.²⁰

Након поменутог догађаја дошло је до озбиљног оружаног сукоба, који је потакнут применом насиља нове и нелегитимне владе у Кијеву против источних проруских области Украјине – Доњецка и Луганска. Под утицајем Русије ове две украјинске области једнострано су прогласиле Доњецку и Луганску Народну Републику – 7. и 27. априла 2014. године, да би након одржаних референдума о независности од 11. маја, већ 12. маја 2014. прогласиле и независност од Украјине. Након тога Доњецк и Луганск ужурбано су склопиле споразум о уједињењу и формирању конфедерације „Новорусије“, која није добила међународно признање. Криза је потом ескалирала, а Русија је

¹⁸ T. D. Grant, *Aggression against Ukraine: Territory, Responsibility and International Law*, Palgrave MacMillan, London, 2015, 18 и даље.

¹⁹ Milena Sterio, *Secession in International Law – A New Framework*, Edward Elgar, Cheltenham, 2018.

²⁰ Генерална скупштина Уједињених нација резолуцијом 68/262 од 27. марта 2014. потврдила је своју приврженост очувању територијалног интегритета и суверенитета Украјине у међународно признатим границама. Тај став није промењен до данас.

реаговала подржавајући из позадине руско етничко и русофонско становништво ових области. НАТО, с друге стране, није престајао да помаже украјинске оружане снаге. Будући да је сукоб постепено прерастао државне границе, реаговала је шира међународна заједница, која је посредством ОЕБС-а узела учешће у закључењу протокола о примирју. Протокол је након дужег оклевања потписан у Минску 5. септембра 2014. године (тзв. *Минск 1*), а њиме је предвиђен план од дванаест тачака за прекид ватре дуж линије оружаног сукоба, уз договор о повлачењу тешког наоружања и формирању зоне безбедности дуж украјинско-руске границе. У одсуству договорног политичког решења сукоби у Украјини били су заоштрени. Уз посредовање Немачке и Француске (у преносном смислу Европске уније) 15. фебруара 2015. у Минску је закључен споразум о примирју (тзв. *Минск 2*), којим су стране у сукобу уз међународне посреднике дале одређене гаранције за конституционалну реформу и децентрализацију Украјине, укључујући и посебан аутономни статус за спорне области Доњецк и Луганск (Донбас), а што је требало да доведе до обуставе непријатељстава. До тога, међутим, није дошло, јер се примирје никада није до краја поштовало. Ни друге тачке споразума нису поштоване, попут оних које се односе на повлачење тешког наоружања, размену заробљеника, повлачење страних оружаных трупа, пружање хуманитарне помоћи и поновно успостављање покиданих економских веза. Споразумом *Минск 2* власти у Кијеву су „куповале време“ да изврше ново прегруписавање и ојачавање оружаных снага. Будући да САД нису биле гарант споразума *Минск 2*, „замрзнути конфликт“ није дуго потрајао.

Непријатељства су се наставила, а Украјина се током 2018. године повукла из рада свих извршних тела ЗНД-а. Након председничких избора 2019. године, на којим је победио прозападни кандидат Володимир Зеленски, Украјина се нашла у новој фази политичке кризе. Због немања подршке становника источних области, те због одвајања Крима и припајања Руској Федерацији, централне власти у Кијеву остале су у знатној мери без политичког легитимитета. То није сметало да украјински председник 14. септембра 2020. покаже своју лојалност према западним савезницима и да одобри нову стратегију националне безбедности Украјине, којом се предвиђа развој посебног партнерства са НАТО-ом у циљу приступања тој војно-политичкој организацији.²¹

Након што је 24. марта 2021. године Зеленски потписао Указ бр. 117/2021 којим се одобрава „стратегија деокупације и реинтеграције привремено окупиране територије Аутономне Републике Крим и

²¹ Alyona Getmanchuk, “Russia as aggressor, NATO as objective: Ukraine’s new National Security Strategy”, Atlantic Council, 30. 9. 2020, доступно на адреси: atlanticcouncil.org, 15. 5. 2022.

града Севастопоља”, украјинско-руски односи доживели су крах. Русија је почела да нагомилава трупе дуж границе са Украјином и на Криму, што је указивало на почетак избијања међународног сукоба. У децембру 2021. Русија је предложила два нацрта споразума који су садржали захтеве за „безбедносним гаранцијама”, укључујући правно обавезујуће обећање да Украјина неће приступити НАТО-у. Такође је захтевала и смањење војних контингента НАТО-а у источној Европи, претећи неодређеним војним одговором ако ти захтеви не буду испуњени у целости. НАТО је одбио ове захтеве, а САД су упозориле Русију на „брзе и оштре” економске санкције уколико изврши инвазију на Украјину.²² Криза је ескалирала након што је Русија и званично признала Луганску и Доњецку Народну Републику 21. фебруара 2022. године. Дан након овог догађаја руски председник Владимир Путин изјавио је да споразуми из Минска „више не постоје” и да је Украјина, а не Русија, крива за њихов колапс.²³ Већ 24. фебруара Путин је објавио да Русија покреће „специјалну војну операцију” у Донбасу.²⁴

Руско-украјински сукоб

Руска војска започела је оружану интервенцију на територију Украјине из правца Руске Федерације и Белорусије.²⁵ Интервенција коју је Русија покренула са копна, из ваздуха и са мора изазвала је највећу хуманитарну катастрофу у Европи после Другог светског рата. Међународни сукоб манифестовао се и на дипломатском, економском и медијском плану, покрећући низ питања у вези са повредама општег међународног права и правила и принципа међународног хуманитарног права. Као што је поменуто, поводи за сукоб датирају још од завршетка хладног рата, када је Русији обећано да се са повлачењем војних трупа из Источне Европе НАТО тамо неће ширити, а до чега је ипак дошло уз многобројне интервенције овог војно-политичког савеза линијом геостратешког коридора дуж северног Атлантика, а потом видљивије у Грузији и Авганистану, због чега је Русија тражила поновно обнављање своје сфере утицаја у Европи. Њен захтев за успостављањем сфере утицаја, изнет првобитно на Минхенској конференцији о безбедности одржаној 2007. године, понављан је више пута, али никад није прихваћен, због чега је Русија сматрала да се суочава са циничним обманама и лажима, па чак и са

²² Michael Crowley, Edward Wong, “U.S. Sanctions Aimed at Russia Could Take a Wide Toll”, *The New York Times*, 29. 1. 2022.

²³ “Ukraine conflict: Biden sanctions Russia over ‘beginning of invasion’”, *BBC News*, 23. 2. 2022.

²⁴ “Conflict in Ukraine”, *Global Conflict Tracker*. Council on Foreign Relations, 28. 2. 2022.

²⁵ Alisha Rahaman Sarkar, Josh Marcus, Chiara Giordano, “Dozens dead and airports bombarded after Putin invades Ukraine - live”, *The Independent*, 24. 2. 2022.

покушајима притисака и уцена које представљају потпуно неприхватљиву претњу за њену националну безбедност. У том смислу Русија је почела да мења безбедносну стратегију обезбеђењем вишег нивоа готовости својих оружаних снага у складу са постојећим и предвидљивим војним опасностима и претњама, у циљу стратешког одвраћања и осигурања својих, како то она тумачи – „суверених права”.²⁶ Напори НАТО-а да добије војно упориште на украјинској територији, према њеном виђењу, служе за проширивање америчке сфере утицаја до самих граница са Руском Федерацијом. Отуда одлука марионетски контролисаног председника Зеленског од 14. септембра 2020. године, којом се на стратегијском плану предвиђа развој посебног партнерства са НАТО-ом, с крајњим циљем приступања овој војно-политичкој организацији, представља политику обуздавања Русије, са очигледним дугорочним „геополитичким дивидендама”. Будући да покушај Русије да са САД и НАТО-ом постигне договор око „принципа једнаке и недељиве безбедности у Европи” није остварен, нити су остварени њени захтеви у вези са обезбеђењем „безбедносних гаранција”, укључујући и правно обавезујућу изјаву да Украјина неће ући у НАТО, Русија је предузела „специјалну војну операцију” 24. фебруара 2022. у циљу „неутрализације” и „денацификације” Украјине. Ова „операција” траје до данашњих дана са променљивим исходима, односећи десетине хиљада живота, изазивајући масовни егзодус и материјалну штету грандиозних размера. Знатан део источних украјинских области на којима живи проруско становништво у међувремену је окупиран. И поред ратних услова, на подручјима Доњецке и Луганске Народне Републике и Херсонске и Запорошке области одржани су референдуми у периоду од 23. до 27. септембра 2022. године, да би потом били потписани споразуми о приступању Руској Федерацији, који су 3. октобра ратификовани од државне Думе, чиме је овај процес и формалноправно ефектуиран.²⁷

²⁶ Председник Владимир Путин потписао је 2. јула 2021. ажурирану верзију једног од најважнијих руских докумената стратешког планирања – Националну безбедносну стратегију. У погледу нових безбедносних изазова Стратегија помиње растућу изводљивост војног сукоба, истовремено наглашава претњу коју НАТО представља за Русију и њене савезнике. Према Стратегији, ова претња произилази из сталног раста моћи НАТО-а у регионима у близини граница Русије, које Русија сматра својим сферама утицаја, које се често називају „блиским иностранством”, као и континуираним развојем глобалног система противракетне одбране којег развијају САД. Видети: Yuri Kogan, “Russia’s national security strategy (2021) – Strengthening confrontational sentiment and siege mentality”, Reichman University, доступно на адреси: <https://www.runi.ac.il/en/research-institutes/government/ips/activities/newsletter/kogan-1-8-21/>, 30. 10. 2022.

²⁷ “The State Duma ratified treaties and adopted laws on accession of DPR, LPR, Zaporozhye and Kherson regions to Russia”, The State Duma, 3.10.2022, доступно на адреси: <http://duma.gov.ru/en/news/55407/>, 20. 10. 2022.

Јустификација права на употребу силе

Као оправдање за „специјалну војну операцију” против Украјине Русија је најпре навела право на колективну самоодбрану на основу члана 51. Главе VII Повеље Уједињених нација. Према руском становишту та одредба покрива војну операцију у Украјини будући да је одобрена од Савезног већа Руске Федерације у складу са Уговором о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи закљученим са Доњецком и Луганском Народном Републиком. Отуд би се могло закључити да Русија полази од становишта да су ове две области, на основу права на спољно самоопредељење већинских руских заједница, оствариле ремедијалну сецесију од Украјине. Сецесија је нашла као одређена компензација због кршења права руске етничке заједнице и као последње корективно средство за исправљање учињених неправди од централних украјинских власти због наводно почињеног геноцида.²⁸ У прилог оваквом размишљању говори и чињеница да је председник Путин 21. фебруара 2022. декретима бр. 71 и 72 признао Доњецку и Луганску Народну Републику, прихватајући њихову независност на основу слободно изражене воље локалног „народа”.²⁹ У циљу пружања мировне подршке Русија се позвала на поменути Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи, који је довољан правни основ да се њене оружане снаге нађу на њиховој територији, а без пристанка централних украјинских власти које су према руском мишљењу изгубиле сваки политички легитимитет. Следствено, насилне акције које је централна украјинска власт вршила против народа Доњецке и Луганске Народне Републике за Русију су само додатни доказ „фундаменталне претње која долази од ширења НАТО-а на Исток”, то јест довољан разлог да се изврши превентивни удар на агресију, против које је, према Повељи Уједињених нација, дозвољено вршење права на самоодбрану.³⁰ Ако се још узме у обзир да је руски председник Путин пре проглашавања независности Доњецке и Луганске Народне Републике описао ситуацију у Донбасу као „хорор и геноцид, са којима се суочава скоро

²⁸ Sergey Sayapin, “An Alleged Genocide of Russian-Speaking Persons in Eastern Ukraine: Some Observations on the Hybrid Application of International Criminal Law by the Investigative Committee of the Russian Federation”, *The Use of Force against Ukraine and International Law* (eds. S. Sayapin, E. Tsybulenko), Springer, Berlin - Heidelberg, 2018, 313–328.

²⁹ Júlia Miklasová, “Russia’s Recognition of the DPR and LPR as Illegal Acts under International Law”, *Völkerrechtsblog*, 24. 2. 2022.

³⁰ Vladimir Putin, “Address by the President of Russia at the Military Parade”, 9. 5. 2022, доступно на адреси: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68366>, 12. 5. 2022. Након отпочињања оружане интервенције против Украјине, Русија је на седници Савета безбедности одржаној 11. марта 2022. обзнанила да Украјина има око тридесетак објеката за развој биолошког оружја које подржавају САД и НАТО, а који представљају претњу за безбедност Руске Федерације. САД су демантовале ове наводе. Видети: “UN Doc. S/PV.8991”, 8991st meeting of the Security Council, 11. 3. 2022.

четири милиона људи”, а да је потом након давања признања изјавио да саосећа са њиховим патњама, образложивши предузимање интервенције „заштитом људи који се већ осам година суочавају са понижењем и геноцидом који је починио кијевски режим”, онда је јасно шта је био главни мотив његове одлуке о предузимању „специјалне војне операције” на територији Украјине. При оцени разлога који би требало да оправдају овакво поступање не сме се изгубити из вида и чињеница да је Русија у периоду који је претходио интервенцији проширила своју персоналну јурисдикцију на проруске становнике спорних области издавањем око 720 хиљада пасоша, због чега је председник Путин у говору од 24. фебруара 2022. посебно апострофирао потребу да се Украјина демилитаризује и денацификује те да се „изведу пред суд сви они који су починили бројне и кржаве злочине над цивилима укључујући и грађане Руске Федерације”.³¹

С друге стране, представници Украјине, са председником Зеленским на челу, нису признали наводну анексију Крима, нити првобитне сецесије украјинских области Доњецка и Луганска, а након предузимања руске војне интервенције и области Херсона и Запорожја, које су све „споразумно приступиле” Руској Федерацији. Отпочињањем руске „специјалне војне операције” Украјина се, као и Русија, позвала на примену права на самоодбрану из члана 51. Повеље Уједињених нација, само што је у њеном случају позивање на ово право обухватило инхерентно право на индивидуалну самоодбрану. Употреба силе од стране Русије била је разлог подношења тужбе Међународном суду правде у Хагу, и то по два основа: први основ тиче се оптужби за кршење одредаба Конвенције о геноциду, док се други односи на оптужбе због кршења Конвенције о сузбијању финансирања тероризма и елиминацији свих облика расне дискриминације. Према првом тужбеном захтеву Међународни суд правде огласио се *prima facie* надлежним, доносећи наредбу о привременим мерама којима се се тражи хитна суспензија војне операције у Украјини. Поводом другог захтева Суд би тек требало да одлучи, будући да је поступак у прелиминарној фази испитавања.³² Чини се занимљивим да поводом оптужбе за кршење Конвенције о геноциду Русија није изнела доказе којим би оправдала геноцид извршен према припадницима руске етничке заједнице у Доњецку и Луганску, већ је разлоге војне интервенције у Украјини оправдала вршењем права на самоодбрану.³³

³¹ Vladimir Putin, “Address by the President of the Russian Federation”, 24. 2. 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>, 12. 3. 2022.

³² “Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) Request for the indication of provisional measures”, ICJ, *Summary*, 16. 3. 2022.

³³ “Document (with Annexes) from the Russian Federation Setting Out Its Position Regarding the Alleged Lack of Jurisdiction of the Court in the Case”, Russian Federation, 7. 3. 2022,

Украјина је пред Међународним судом порекла наводе Русије о геноциду, оспоривши „сваки покушај да се такве манипулативне оптужбе искористе као изговор за противправну агресију Русије”. Међународни суд правде констатовао је да дела на која се жали Украјина могу потпасти под одредбе Конвенције о геноциду, као што и друга дела или пропусти могу довести до спора који спада у делокруг више од једног међународног уговора. У том смислу Суд је изразио сумњу да Конвенција о геноциду, у светлу свог циља и сврхе, дозвољава једнострану употребу силе од уговорне стране на територији друге, у сврху спречавања или кажњавања наводног геноцида.³⁴ Истине ради, ваља уочити да у поступку нису приложени докази за изнете тврдње, нити постоје јасне индиције да је Украјина починила геноцид над руским етничким становништвом и држављанима Русије у Донбасу. У контексту постојеће ситуације Међународни суд правде узео је у разматрање Резолуцију Генералне скупштине Уједињених нација ЕС/11/1, усвојену на хитном специјалном заседању 2. марта 2022. године. У Резолуцији се изражава жаљење због руске војне интервенције у Украјини, која је према оцени Генералне скупштине довела до кршења територијалног интегритета и суверенитета Украјине, а резултирала је и цивилним жртвама и знатном материјалном штетом проузрокованом уништавањем украјинске војне и цивилне инфраструктуре. Генерална скупштина је из тих разлога затражила од Русије да повуче своје оружане снаге и да промени одлуку о признању самопроглашене Доњецке и Луганске Народне Републике.³⁵ Сличну формулацију употребио је нешто раније и генерални секретар Уједињених нација Антонио Гутереш, истичући да је одлука Русије да призна „независност” украјинских области директно нарушавање украјинског суверенитета и интегритета, која води „изопачавању концепта о очувању мира”.³⁶ Након тога, 7. априла 2022. године, Генерална скупштина је изгласала Резолуцију А/RES/ES-11/3, којом је суспендовала чланство Русије у Савету за људска права. Коначно, на хитном специјалном заседању одржаном 12. октобра 2022. Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Резолуцију 12458,

доступно на адреси: www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf, 24. 4. 2022, пара. 15.

³⁴ “Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)”, International Court of Justice, Provisional Measures Order, 16. 3. 2022.

³⁵ Резолуцијом се констатује умешаност Белорусије у незакониту употребу силе против Украјине. Видети: “Aggression against Ukraine”, United Nations General Assembly, UN Doc. A/RES/ES-11/1, 2. 3. 2022.

³⁶ “Press Conference” United Nations Secretary-General, 22.02.2022, доступно на адреси: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2022-02-22/secretary-generals-pressencounter-ukraine>, 27. 4. 2022.

којом се осуђују покушај руске анексије Доњецке, Херсонске, Луганске и Запорошке области након одржаних септембарских референдума у овим подручјима у Украјини. Из ове реакције светске организације поводом дешавања у Украјини (којима су се међувремену придружиле и санкције против Русије уведене од ЕУ и више западних земаља), може се констатовати противљење већег дела међународне заједнице руској оружаној интервенцији у Украјини.³⁷ Стога тврдња да руска јустификација права на употребу силе у Украјини нема неког јачег упоришта у реалности, па ни у самом међународном праву, није у том погледу у потпуности без основа.

Међутим, у светлу објективног сагледавања домета међународно-правних норми и принципа, првобитно одвајање Крима, а потом и сецесије Доњецка и Луганска од Украјине, не морају да значе аутоматски и нелегалност предузетих чинова, будући да с аспекта остваривања права на самоопредељење међународно право у изузетним ситуацијама не искључује експлицитно ову могућност. Подсећања ради, у Пактовима о људском правима из 1966. године, као и у Декларацији о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава, у сагласности са Повељом Уједињених нација усвојеном са Резолуцијом Генералне скупштине 2625(XXV) од 24. октобра 1970. године, предвиђа се могућност остваривања спољног права на самоопредељење као „права на сецесију” под условом да се државе не понашају у складу са начелом равноправности, по којем сви народи имају загарантован „једнак приступ влади”, односно право на остваривање унутрашњег самоопредељења. Другим речима, међународно право забрањује позивање на право на самоопредељење ради распарчавања или нарушавања територијалног интегритета или независности, али се та забрана односи искључиво на државе које се понашају у складу са начелом равноправности и правом на самоопредељење и у којима постоји влада која представља цео народ, без прављења разлика у погледу расе, религијске припадности или боје коже. Тамо где то није случај, односно где влада не представља цео народ или где врши дискриминацију и репресију, међународно право не искључује остваривање спољног права на самоопредељење, односно „права на сецесију”. У основи овог тумачења јесте неделотворно понашање државе на унутрашњем политичком плану, где се одређеној групи ускраћује слободно одређивање сопственог политичког статуса, због чега се ствара могућност остваривања „права на сецесију” које представља *ultima ratio*, односно последње корективно средство или

³⁷ “EU sanctions against Russia explained”, European Council, Council of the European Union, 30. 10. 2022, доступно на адреси: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>, 11. 10. 2022.

компензацију за ту учињену неправду.³⁸ У том смислу иако сецесије Крима, Доњецка и Луганска нису биле предвиђене украјинским уставом, нити су исходовале из политичког договора са централним властима у Кијеву, то не значи да ове територије на којима живи претежно етничко руско становништво нису имале право на спољно самоопредељење, односно „право на сецесију“.³⁹ Тим пре што су у нестабилним друштвено-политичким околностима, какве су биле оне у Украјини почев од 2014. године, сви покушаји мирног решавања спора са инсталираном владом у Кијеву пропали, због чега је дошло до проглашавања независности ових територија након одржаних референдума, а у случају Крима и до прикључења Руској Федерацији. Овај процес наставио се и након отпочињања „специјалне војне операције“, да би се завршио припајањем украјинских области Доњецка, Луганска, Херсона и Запорожја Русији. Наведене територијалне промене морале би се сагледати у контексту не само општег међународноправног правила о забрани употребе силе већ и у контексту остваривања спољног права на самоопредељење. У ситуацији позивања на право на самоодбрану ради „демилитаризације“ и „денацификације“ тумачење овог права доста је усложнено, будући да је наводна законита примена силе усмерена непосредно против суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности Украјине. Отуда је веома тешко утврдити правне разлоге којим би „специјална војна операција“ била јустифицирана, па ни у оквирима флексибилно постављеног правног концепта о ремедијалној сецесији. У том смислу не делују убедљиво ни тврдње о наводно почињеном геноциду, репресији и дискриминацији коју су починиле нелегитимне украјинске власти против руске етничке заједнице.

Легалност употребе силе у руско-украјинском сукобу

Према традиционалном међународном праву, право на само одбрану основно је право сваке државе, које произилази из права на самоодржање. У контексту вршења права на самоодржање, држава и данас има право да предузме мере за очување своје безбедности, осим ако то не би било протумачено и као право на отпочињање рата. Чињеница да је рат забрањен савременим међународним правом, не значи да до кршења те забране не може доћи. Генерално узевши,

³⁸ Јерг Фиш, *Право народа на самоопредељење, обуздавање једне илужије*, Албатрос плус, Београд, 2013, 54–58.

³⁹ Karl Doehring, “Self-Determination”, *The Charter of the United Nations: A Commentary* (ed. Bruno Simma), University Press, Oxford, Vol. I, 2002, пара. 29; Christian Tomuschat, “Secession and Self-Determination”, *Secession, International Law Perspectives* (ed. Marcelo G. Kohen), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 35.

међународно право дозвољава самоодбрану, али самоодбрана мора бити законита, односно мора се водити леганим средствима и мора имати легитимне циљеве. Право на индивидуалну и колективну самоодбрану могуће је стога само у случају оружаног напада према члану 51. Повеље. Од утврђивања постојања оружаног напада који се суштински може приписати држави зависи и могућност примене права на самоодбрану. У предметном случају поставља се питање да ли је Русија поседовала право на самоодбрану будући да њеној „специјалној војној операцији“ предузетој у контексту самоодбране није претходио оружани напад Украјине на њену територију? Ако је било оружаног напада на области Доњецка, Луганска и Крима, да ли се то може сматрати оружаним нападом и на саму Русију, будући да је реч о украјинским областима чијој се сецесији противи не само Украјина већ и шира међународна заједница осудом и недавањем међународног признања? У јуриспруденцији Међународног суда правде јасно је назначено да не постоји правило међународног обичајног права према којем државе имају право да врше колективну самоодбрану на основу сопствене процене ситуације.⁴⁰

У светлу прогресивног развоја међународног права значајно би било уочити да је у међународној заједници често долазило до покушаја да се право самоодбране тумачи крајње екстензивно и супротно правилу установљеном у Повељи Уједињених нација. То се чинило позивањем на постојање обичајног правила које је егзистирало и пре усвајања Повеље, а које није измењено или укинато одредбом члана 51. Повеље. Отуд се наглашавало да право на самоодбрану, поред права предвиђеног Повељом, још подразумева и право на тзв. *превентивну, антиципативну или превремену самоодбрану*.⁴¹ За превентивну самоодбрану (*pre-emptive self-defence*) јустификација је произилазила из субјективне процене која није ограничена постојањем стварног оружаног напада, већ опасношћу од могућег напада у мери која би морала укључити ефективну употребу насилних средстава погођене државе. За антиципативну самоодбрану (*anticipatory self-defence*) оправдање је нађено у дискреционој процени постојања непосредне претње од стварног оружаног напада, који с обзиром на могуће последице захтева употребу силе у циљу одвраћања.⁴² Посезање сили на основу наведених концепција у међународној пракси правдано

⁴⁰ “Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua”, *International Court of Justice Report*, 1986.

⁴¹ Daniel P. O’Connell, *International Law*, Stevens and Sons, London, vol. I, 1970, 317.

⁴² Leo Van den Hole, “Anticipatory Self-Defence under international Law”, *American University International Law Review*, Vol. 19, Nr. 1/2003, 72 и даље; George K. Walker, “Anticipatory Collective Self-Defense in the Charter Era: What the Treaties Have Said”, *Cornell International Law Journal*, Vol. 31, Nr. 2/1998, 325–374.

је недовољном прецизношћу текста Повеље у вези са појмовима „сила“ и „претња силом“, те недовољно повученом границом између оружане или неоружане употребе силе. Такође, јустифицирање је вршено и псеудоправним разлозима који су се тицали одбране континенталне безбедности (интерамерички концепт колективне безбедности), одбране социјалистичког интернационализма (совјетски концепт колективне безбедности), одбране савезника, хуманитарне заштите, одбране од тероризма и деструктивне природе оружја за масовно уништавање, као и разлозима заштите националне безбедности који су у крајњем смислу представљали прикривене намере великих сила за проширењем сфера утицаја.⁴³ Чини се да су нека од поменутих оправдања присутна и у тренутном оружаном сукобу у Украјини, будући да је руска страна пре извођења „специјалне војне операције“ указала на опасност од ширења НАТО-а до самих руских граница, а што је у контексту могућег уласка Украјине у ову војно-политичку организацију тумачило за „непосредну претњу“ руској безбедности, која захтева промтну употребу силе у циљу одвраћања. Ова аргументација, међутим, није правно изведена до краја и више представља некакву безбедносну „слутњу“ него ваљани правни основ који би оправдао легалност позивања Русије на вршење права на самоодбрану из члана 51. Повеље. Не би требало губити из вида да се вршење овог права просуђује са становишта правила о забрани употребе силе из члана 2(4) Повеље, које представља део општег међународног права. Следствено, позивање на разлоге који произилазе из концепција о превентивној и антиципативној самоодбрани не би требало да има већег значаја код оцене легалности вршења самоодбране, будући да Повеља поред забране употребе силе забрањује још и вођења агресорског рата, што је иначе забрана садржана у међународном обичајном праву и пре њеног усвајања. Истине ради, ваља указати и да Савет безбедности Уједињених нација у својој досадашњој пракси није у свим спорним ситуацијама захтевао утврђивање законитости аката које су државе индивидуално подводиле под случајеве употребе права на самоодбрану. Штавише, Савет безбедности је често избегавао да се позива на разлике које потичу између правила присутног у Повељи и оних присутних у концепцијама о превентивној и антиципативној самоодбрани. У резолуцијама које је овим поводом усвајао, по правилу би се само констатовало фактичко стање настало употребом силе.⁴⁴ То, наравно, није доприносило

⁴³ Sean D. Murphy, "Contemporary Practice of the United States relating to International Law", *American Journal of International Law*, Vol. 96, 2002, 237, etc; Yôrām Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, University Press, Cambridge, 2005, 184 и даље.

⁴⁴ Jean Delivanis, *La légitime défense en Droit International Public moderne, Le droit international face a ses limites*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1971, 203 и даље.

ауторитету Савета безбедности као главног органа Уједињених нација задуженог за очување међународног мира и безбедности, што опет има дубље разлоге, који произилазе из сукобљавања његових сталних чланица. У конкретном случају ова ситуација може се препознати у односима који постоје између САД и Русије. Не би требало стога да чуди што је руско позивање на колективну самоодбрану у ствари аутономна употреба силе ван универзалног система колективне безбедности Уједињених нација. Конкретно, то се очитује у примени мера „специјалне војне операције“ које су остале ван контроле Савета безбедности. Узимајући у обзир да то није први такав случај у међународној пракси, може се само констатовати да волунтаристичка употреба силе у међународним односима долази све више до изражаја. Пре тога су међународној пракси биле присутне „хуманитарне интервенције“ предузимане без сагласности Савета безбедности, које су правдане „продемократским“ циљевима или протекцијом основних људских права, што није имало видљивог правног покрића у Повељи Уједињених нација.⁴⁵

Следствено, ни интервенција коју је Русија унилатерално предузела у Украјини без одлуке Савета безбедности, с намером пружања наводне хуманитарне помоћи становницима Донбаса и других украјинских области, у условима унутрашњег оружаног сукоба, а ради давања оружане подршке легитимним представницима сецесионистичких власти, представља увод у грубо кршење принципа неинтервенције и правила о сувереној једнакости држава предвиђених Повељом.⁴⁶ Отуда,

⁴⁵ Војин Димитријевић, Обрад Рачић, Владимир Ђерић, Татјана Папић, Весна Петровић, Саша Обрадовић, *Основи међународног јавног права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, 275.

⁴⁶ У случају Никарагве, Међународни суд правде потврдио је да се не може размишљати о стварању новог правила које утврђује право интервенције једне државе против друге државе на основу чињенице што је друга држава изабрала одређену идеологију или политички систем. Поступање *a contrario* довело би до обесмишљавања фундаменталног принципа суверенитета државе на коме почива читаво међународно право, али и слобода избора политичког, социјалног, економског и културног система државе. Видети: “Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua”, 133; У доградњи начела неинтервенције Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 1965. Декларацију бр. 2131 (XX) о недопустивости мешања у унутрашње ствари држава и заштити њихове независности и суверености. Њоме се изричито забрањује интервенција у унутрашње или спољне послове других држава. Забрана укључује како оружане мере, тако и све друге облике принуде на политичком и економском плану. Даљи прогресивни развој концепта забране интервенције извршен је Декларацијом начела међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава, усвојеном резолуцијом Генералне скупштине бр. 3625 (XXV) од 24. октобра 1970 (*Декларација седам начела*), којом се осуђују субверзивне активности које се припремају или трпе на подручју неке државе против влада других држава, или ради учествовања у грађанским ратовима који се одвијају на територијама других држава.

без обзира што је ова војна операција у Украјини одобрена од Савезног већа Руске Федерације и што је у складу са Уговором о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи закљученим са Доњецком и Луганском Народном Републиком, то не оправдава руску оружану интервенцију с аспекта међународног права. Тим пре јер употребу силе, па и у самоодбрани, према важећем међународном праву не оправдава никакав разлог ма које природе, било политичке, економске, војне или неке друге, као што су „продемократски циљеви“ или заштита људских права. Право на самоодбрану не може се тумачити *lato sensu*, јер би онда такав „изузетак“ релативизирао конгентну основу позитивног међународног поретка којом се забрањује једнострана употреба силе у међународним односима.

Закључна разматрања

Из претходне анализе може се видети да постоје јаки разлози који говоре у прилог да се сваки случај самоодбране мора испитивати у контексту важења забране силе и претње силом, као и других релевантних принципа Уједињених нација. Међународна пракса у том погледу представља извесни коректив, јер се кроз праксу кристализују одређена правила којим се потврђују услови за правно допуштено вршење права на самоодбрану. Тако се, примера ради, сматра да је први услов за закониту употребу права на самоодбрану нужност и сразмерност између оружаног напада и аката предузетих на основу права на самоодбрану.⁴⁷ С обзиром на неизвесност постојања „оружаног напада“ против Русије, односно факта да ли се било какав „напад“ догодио или је у питању била само „опасност од напада“, није могуће са сигурношћу тврдити да је примена силе од стране Русије на самом почетку спровођења „специјалне војне операције“ представљала законито вршење права на самоодбрану. На Русији је обавеза да сагледа неопходност вршења самоодбране и њену сразмерност са извршеним „нападом“ у том тренутку.

У међународној пракси постоји „мање-више“ разумно мишљење да нужност и сразмерност могу конституисати добар тест за детерминацију да ли употреба силе у конкретном случају значи и самоодбрану.⁴⁸ Питање нужности и сразмерности помаже државама да

⁴⁷ Malcolm N. Shaw, *International Law*, University Press, Cambridge, 1997, 787. Поводом случаја који се тичао законитости употребе нуклеарног оружја, Међународни суд правде усвојио је саветодавно мишљење у коме је изнео да „вршење права на легалну самоодбрану у условима нужде и пропорционалности јесте правило међународног обичајног права“. Видети: „Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons“, *International Court of Justice Report*, 1996, 226, пара. 41.

⁴⁸ Jean-Pierre Cot, Alain Pellet, *La Charte des Nations Unies: Commentaire article par article*, Economica, Paris, 1991, 772 и даље.

направе разлику која постоји између незаконитих репресалија и међународноправно дозвољене самоодбране.⁴⁹ Такође, нужност и сразмерност омогућавају државама да одбаце захтеве за „квазилегалним“ самоодбранама које се односе на продужене окупације делова државних територија, односно на „квазизаконита“ стицања територија других држава.⁵⁰ Ако се у конкретном случају утврди је постојао оружани напад на Русију (на пример, у случају напада на Белгород), онда с украјинске стране не би постојала могућност да негира легалност употребе силе од стране Русије. Међутим, уколико би та употреба силе значила одмазду или казну, и ако не би била усмерена на обуставу и опозив украјинског напада, онда употреба силе не би значила и самоодбрану. У том случају питање нужде и сразмерности се не би ни постављало. Такође, у том случају била би искључена могућност учешћа треће стране у актима самоодбране.

Други услов који се поставља у погледу испитивања правоваљаности вршења права на самоодбрану односи се на њену привременост. Тако се у члану 51. Повеље изричито наводи да ће самоодбрана трајати све док Савет безбедности, *a posteriori, post factum*, не предузме конкретне мере које му налаже Глава VII, које се односе на одржавање међународног мира и безбедности.⁵¹ Како у конкретном случају очигледно постоји повреда мира за чије је утврђивање надлежан Савет безбедности, поставља се питање зашто Савет безбедности није извршио своју основну улогу у постојећем спору и зашто је избегао да заузме став о правној природи настале ситуације? Разлог је био у различитости оцена правне природе употребе силе. Стога је у овом случају Савет безбедности остао блокиран од стране Русије, која је онемогућила преузимање контроле над акцијама које је предузела у Украјини с позивом на вршење права на самоодбрану. То ће сасвим сигурно проширити обим и трајање сукоба, а Савет безбедности неће бити у стању да изврши своју примарну одговорност у вези са одржавањем међународног мира и безбедности.⁵²

⁴⁹ Norman Menachem Feder, "Reading the UN Charter connotatively: Toward a New Definition of Armed Attack", *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 19, 1987, 395.

⁵⁰ На пример, израелско присуство у Јужном Либану у периоду од 1978. до 2000, или јужноафричко присуство у Анголи од 1981. до 1988. године.

⁵¹ Ђуро Нинчић, „Самоодбрана у новом међународном праву“, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2/1955, 186.

⁵² У складу са устаљеном праксом светске организације установљене резолуцијом бр. 377 - *Уједињени за мир* - која је донета поводом корејске кризе 1950. године, због употребе права вета од СССР-а као сталне чланице Савета безбедности, кад Савет безбедности није био у стању да делује, Генерална скупштина је супсидијерно преузимала његову надлежност и у наредном периоду доносећи препоруке о

Трећи услов везан за утврђивање правоваљаности употребе права на самоодбрану тиче се обавезе држава да правовремено извештавају Савет безбедности о свим предузетим активностима. Извештавање је у претходној међународној пракси служило као подлога за касније усвајање конкретних мера Савета безбедности. Међутим, према члану 51. Повеље, захтев да држава која тражи употребу индивидуалне или колективне самоодбране мора поднети извештај Савету безбедности није услов који произилази из обичајног међународног права. У пракси се сматра да недостатак извештаја може бити само један од чинилаца који указују да ли је држава била уверена да је деловала у самоодбрани.⁵³ У конкретном случају, без обзира на чињеницу што је Русија очигледно уверена да је деловала у самоодбрани јер је правовремено известила Савет безбедности о предузимању мера сагласно члану 51. Повеље, недостатак услова везаних за нужност и сразмерност, као и за привременост њене „специјалне војне операције“, указује да се та „операција“ пре може поистоветити са агресивним чинovima према међународном праву, него са стварним вршењем права на самоодбрану.⁵⁴

постојећим кризним ситуацијама којима се угрожава светски мир и безбедност. Поводом руске војне операције у Украјини Генерална скупштина Уједињених нација је почев од 2. марта 2022. донела више препорука којима је осудила руску „агресију“ на Украјину, дајући истовремено и одређене смернице о санирању украјинске кризе. С обзиром на то да препоруке Генералне скупштине немају општеобавезујућу снагу и да сталне чланице Савета безбедности не могу бити подвргнуте санкцијама или колективним мерама овог органа, може се само претпоставити да ће и у наредном периоду Генерална скупштина доносити сличне препоруке без неког ваљаног ефекта, све док се не створи нека нова констелација односа између великих сила и сталних чланица Савета безбедности која би могла довести до трајног заустављања сукоба у Украјини.

⁵³ Don W. Greig, "Self Defence and the Security Council: What does Article 51 Require?", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, 1991, 366; Michael B. Akehurst, "Humanitarian Intervention", *Intervention in World Politics* (ed. Hedley Bull), Clarendon Press, Oxford, 1984, 95.

⁵⁴ Оружане акције у Украјини делом се могу поистоветити са агресивним чинима дефинисаним Резолуцијом Генералне скупштине бр. 3314 из 1974. године, који *inter alia* обухватају: а) Инвазију или напад оружаним снагама једне државе на територији друге државе или свака војна окупација, чак и привремена, која произилази из такве инвазије или напада, или свака анексија територије или дела територије неке друге државе извршена употребом силе; б) Бомбардовање од стране оружаних снага једне државе територије друге државе или употреба ма које врсте оружја од стране једне државе против територије друге државе; в) Блокаду лука и обала једне државе од стране оружаних снага друге државе; г) Напад од стране оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге или на морнарицу и цивилно ваздухопловство друге државе; д) Употребу оружаних снага једне државе које су стациониране на територији друге државе уз пристанак државе пријема, противно условима који су предвиђени споразумом, или свако продужење њиховог присуства на тој територији након престанка споразума; ђ) Радње једне државе којом ставља на

Следећи налазе из претходних разматрања могло би се закључити да је Русији остало сасвим мало маневарског простора да се позива на легалну употребу силе, односно на употребу права на колективну самоодбрану у складу са Повељом УН. Тим пре што аргумент да ширење НАТО-а представља „непосредну претњу” руској безбедности, због чега Русија мора да реагује у циљу одвраћања, има пре политичко него међународно правно значење и оправдање. Ако се узме у обзир да ова „политика одвраћања” подразумева и одвраћање употребом нуклеарног наоружања, онда је таква интерпретација у очитом раскораку са духом и словом члана 51. Повеље и општом забраном о употреби силе и претње силом у међународним односима. С друге стране, пак, и интерпретација изнета од украјинских власти у вези са правом на индивидуалну самоодбрану више одговара тежњама САД и других западних сила да прошире своје сфере утицаја него самој Украјини, будући да се њоме не обезбеђује већа слобода индивидуалне акције, већ се њено вршење директно кондиционира обавезом нелегитимних власти у Кијеву да Украјина приступи НАТО-у, што *stricto sensu* представља изигравање изворне воље творца Повеље да право на употребу силе централизују посредством система колективне безбедности Уједињених нација.⁵⁵

Коначно, ваља се сложити да су учестала екстензивна тумачења права на самоодбрану у савременом периоду развоја међународних односа довела до очигледне деформације система колективне безбедности Уједињених нација. О томе сведочи жилаво истрајавање великих сила у уверењу да имају светску мисију да се мешају у унутрашње ствари других држава. Испољена тенденција „реапсолутизације” политике силе највидљивије се манифестује управо код примене права на самоодбрану, где велике силе, сталне чланице Савета безбедности (пре свих САД и Русија), доприносе даљој релативизацији значења одредбе из члана 51. Повеље, на штету фундаменталног правила о забрани претње силом и употребе силе у међународним односима (члан 2. тачка 4 Повеље). Поменута кретања одражавају реакционарни период развитка међународних односа, у

располагање своју територију другој држави, да би је ова употребила за извршење агресије против треће државе и, е) Упућивање од стране или у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војних одреда добровљаца или плаћеника који против неке друге државе врше оружане акте толико озбиљне да се изједначавају са горе наведеним актима или суштински се с њима могу поистоветити.

⁵⁵ Поменути закључак произилази из факта да „државе савезнице” Украјине увелико доприносе разбуцтавању оружаног сукоба обилатим наоружавањем и пружањем војне помоћи кроз „мање-више” организовано слање наоружаних одреда, или група добровљаца, или плаћеника ради вршења оружаних аката против Русије и сецесионистичких области, а који се по озбиљности могу изједначити са оружаним нападом – агресијом, извршеном од њихових регуларних оружаних снага.

којем се кроз институционални систем Уједињених нација уносе многобројне промене у концепт о „инхерентним“ правима држава, који *inter alia* укључује и право на самоодбрану, што последично доводи до бројних девијација у међународној пракси које прете да угрозе међународни мир и безбедност.⁵⁶

Библиографија

- Akehurst Michael B., "Humanitarian Intervention", *Intervention in World Politics* (ed. Hedley Bull), Clarendon Press, Oxford, 1984.
- Blum Yehuda Z., "Russia takes over the Soviet Union's Seat at the United Nations", *European Journal of International Law*, Vol. 3, Nr. 2/1992.
- Cassese Antonio, "Ex iniuria ius oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community", *European Journal of International Law*, Vol. 10, Nr. 2/1999.
- Combacau Jean, "The Exception of Self-Defence in UN Practice", *Current Legal Regulation of the Use of Force* (ed. A. Cassese), Dordrecht, 1986.
- Cot Jean-Pierre, Pellet Alain, *La Charte des Nations Unies: Commentaire article par article*, Economica, Paris, 1991.
- Crowley Michael, Wong Edward, "U.S. Sanctions Aimed at Russia Could Take a Wide Toll", *The New York Times*, 29. 1. 2022.
- Delivannis Jean, *La légitime défense en Droit International Public moderne, Le droit international face a ses limite*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1971.
- Dinstein Yôrām, *War, Aggression and Self-Defence*, University Press, Cambridge, 2005.
- Doehring Karl, "Self-Determination", *The Charter of the United Nations: A Commentary* (ed. Bruno Simma), University Press, Oxford, Vol. I, 2002.
- Getmanchuk Alyona, "Russia as aggressor, NATO as objective: Ukraine's new National Security Strategy", Atlantic Council, 30. 9. 2020, доступно на адреси: atlanticcouncil.org, 15. 5. 2022.
- Goncharenko Roman, "Ukraine's forgotten security guarantee: The Budapest Memorandum", *Deutsche Welle*, 5. 12. 2014.

⁵⁶ Louis Henkin, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*, Columbia University Press, New York, 1979, 141; Oscar Schachter, "Self-Defence and the Rule of Law", *American Journal of International Law*, Vol. 83, 1989, 259; Jean Combacau, "The Exception of Self-Defence in UN Practice", *Current Legal Regulation of the Use of Force* (ed. A. Cassese), Dordrecht, 1986, Ch. 13; Antonio Cassese, "Ex iniuria ius oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community", *European Journal of International Law*, Vol. 10, Nr. 2/1999, 23 и даље.

- Grant T. D., *Aggression against Ukraine: Territory, Responsibility and International Law*, Palgrave MacMillan, London, 2015.
- Grant T. D., *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, Praeger, Westport, 1999.
- Greig Don W., "Self Defence and the Security Council: What does Article 51 Require?", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, 1991.
- Hazard John N., "Soviet Republics in International Law", *Encyclopedia of Public International Law* (ed. R. Bernhardt), Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, North-Holland, Amsterdam, 200.
- Henkin Louis, *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*, Columbia University Press, New York, 1979.
- Katharina Wagner Marie, "Das große Rätsel um Genschers angebliches Versprechen", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 19. 4. 2014, доступно на адреси: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ost-erweiterung-der-nato-was-versprach-genscher-12902411.html>, 25. 10. 2022.
- Kogan Yuri, "Russia's national security strategy (2021) - Strengthening confrontational sentiment and siege mentality", Reichman University, доступно на адреси: <https://www.runi.ac.il/en/research-institutes/government/ips/activities/newsletter/kogan-1-8-21/>, 30. 10. 2022.
- Krone-Shmalz Gabriele, *Russland verstehen: Der Kampf um die Ukraine und die Arroganz des Westens*, Beck C. H., München, 2015.
- Menachem Feder Norman, "Reading the UN Charter connotatively: Toward a New Definiton of Armed Attack ", *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 19, 1987.
- Miklasová Júlia, "Russia's Recognition of the DPR and LPR as Illegal Acts under International Law", *Völkerrechtsblog*, 24. 2. 2022.
- Murphy Sean D., "Contemporary Practice of the United States relating to International Law", *American Journal of International Law*, Vol. 96, 2002.
- O'Connell Daniel P., *International Law*, Stevens and Sons, London, vol. I, 1970.
- Ponomarenko Illia, "Ukraine withdraws all envoys from CIS bodies", *Kyiv Post*, 19. 5. 2018.
- Putin Vladimir, "Address by the President of Russia at the Military Parade", 9. 5. 2022, доступно на адреси: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68366>, 12. 5. 2022.
- Putin Vladimir, "Address by the President of the Russian Federation", 24. 2. 2022, <http://en.kremlin.ru/eovnts/president/transcripts/67843>, 12. 3. 2022.
- Rahaman Sarkar Alisha, Marcus Josh, Giordano Chiara, "Dozens dead and airports bombarded after Putin invades Ukraine – live", *The Independent*, 24. 2. 2022.

- Rich Roland, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", *European Journal of International Law*, Vol. 4, Nr. 1/1993.
- Sayapin Sergey, "An Alleged Genocide of Russian-Speaking Persons in Eastern Ukraine: Some Observations on the Hybrid Application of International Criminal Law by the Investigative Committee of the Russian Federation", *The Use of Force against Ukraine and International Law* (eds. S. Sayapin, E. Tsybulenko), Springer, Berlin - Heidelberg, 2018.
- Schachter Oscar, "Self-Defence and the Rule of Law", *American Journal of International Law*, Vol. 83, 1989.
- Show Malcolm N., *International Law*, University Press, Cambridge, 1997.
- Sterio Milena, *Secession in International Law – A New Framework*, Edward Elgar, Cheltenham, 2018.
- Tomuschat Christian, "Secession and Self-Determination", *Secession, International Law Perspectives* (ed. Marcelo G. Kohen), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Van den Hole Leo, "Anticipatory Self-Defence under international Law", *American University International Law Review*, Vol. 19, Nr. 1/2003.
- Voitovich Sergei A., "The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model", *European Journal of International Law*, Vol. 4, Nr. 3/1993.
- Walker George K., "Anticipatory Collective Self-Defense in the Charter Era: What the Treaties Have Said", *Cornell International Law Journal*, Vol. 31, Nr. 2/1998.
- Димитријевић Војин, Рачић Обрад, Ђерић Владимир, Папић Татјана, Петровић Весна, Обрадовић Саша, *Основи међународног јавног права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.
- Димитријевић Душко, „Међународноправни токови сецесије држава“, *Унификација права и правна сигурност* (ур. Јелена Перовић Вујачић), Копаоничка школа природног права – Слободан Перовић, Београд, 2020.
- Димитријевић Душко, „Сецесионистички процеси – фактори очувања или нарушавања мира и безбедности на простору бившег СССР-а“, *Конфликтне зоне на постсовјетском простору и регионална безбедност* (ур. Драган Петровић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021.
- Ђукић Срећко, *Крај СССР-а и Русија*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Нинчић Ђуро, „Самоодбрана у новом међународном праву“, *Југословенска ревија за међународно право*, бр. 2/1955.
- Фиш Јерг, *Право народа на самоопредељење, обуздавање једне илузије*, Албатрос плус, Београд, 2013.

Duško DIMITRIJEVIĆ

CONFLICT IN UKRAINE AND THE RIGHT TO USE FORCE

ABSTRACT

The fact that war is prohibited by international law does not mean that a violation of that prohibition cannot occur. After all, this is evidenced by the practice of international relations after the end of the Cold War, when force was applied randomly, without a valid legal basis, leading to serious political crises and confrontations, causing real humanitarian disasters. Even the latest use of armed force in Ukraine is not without the aforementioned consequences. On the Russian side, the use of armed force in Ukraine, called a “special military operation”, is justified by the exercise of the right to self-defense in order to prevent a threat that is certain and that comes due to the expansion of NATO to the East, but beyond the borders of Russian state territory. On the Ukrainian side, the use of armed force is considered legitimate self-defense against Russian aggression against its independence and territorial integrity. Since both states call for the lawful use of force by exercising the right to self-defense, the analysis is based on the thesis that the background of this conflict is the competition between the great powers – the United States of America (USA) and the Russian Federation (Russia) – for expansion, i.e. by retaining spheres of influence. The conflict in Ukraine therefore has much deeper roots stemming from the Cold War and the process of disintegration of the Soviet Union (USSR), which seriously disrupted the balance of power in the world. The imbalance has led to global political division and polarization based on competing Eurasian and Euro-Atlantic geopolitical strategies. The political redistribution of the world is also present in the armed conflict in Ukraine, which, according to the author, seriously undermines the current collective security system of the United Nations, whose fundamental value is the maintenance of international peace.

Key words: Ukraine, Russian-Ukrainian conflict, United Nations Charter, collective security, prohibition of use of force.